

Stanka Golob

Ko v pesku lebdiijo zgodbe

Rojena sem 29. 2. 1952 na Koritnici v Baški grapi na Tolminskem. Moja posebnost je slikanje s peskom naravnih barv in različnih debelin, nabranim po vsej Sloveniji. Motivi so velikokrat predori, mostovi in drugi objekti (predvsem na bohinjski progi, ki pelje tudi skozi Baško grapo) in stavbna dediščina pred potresom leta 1976.

Moje veselje do slikanja in s tem posredno ohranjanja arhitekture je gotovo povezano tudi z načinom življenja v okolju, kjer sem odraščala in z mojim dožemanjem pripovedi o življenju mojih prednikov.

Osrednji del Baške grape s ceste v Zakojco leta 2009.
Levo je Grahovo ob Bači, desno Koritnica.

Mamina družina

Pregledala sem stare družinske fotografije in zapise, ki jih hrani moja mati Angela Lenar (roj. 1924). Pred kratkim je praznovala devetdeset let, a je še vedno izjemno bistra. Zelo težko hodi, zato tudi ne more delati. Lahko si vzame čas za pogovor. Pripoveduje stvari, ki bi se sicer za vedno izgubile. Sediva. Jaz sprašujem in zapisujem zgodbo o težkih, a tudi lepih stvareh iz preteklosti. Marsikaj sem že slišala v otroštvu od babice, očeta ali mame; stvari so se mi med seboj nekako pomešale, a so vseeno močno vplivale name. Zato sem še posebej vesela, da je sedaj vsaka stvar postavljena na pravo mesto.

Mamina mati Terezija Šorli (1884–1968) je izvirala iz domačije pri Andrijažu na Grahovem. Na slikah vasi in pokrajine se lepo vidi, da je v teh krajih zelo primanjkovalo obdelovalne zemlje in so si večinoma le prvorojeni, ki so podedovali skromne domačije, lahko ustvarili svoje družine. Ostali so si kruh služili kakor hlapci in dekle. Ko niso več zmogli težkega dela na polju in strmih senožetih v hribu, so hodili od hiše do hiše in prosili za hrano in prenočišče. Pokojnin ni bilo.

Podobna usoda bi verjetno čakala tudi moje stare starše. A na srečo je prišla železnica. Povezava med Beljakom in Trstom, imenovana bohinjska proga. Babica Terezija in njena sestra Marjanca sta dobili delo pri gostilničarju Tizzotu in njegovi ženi. Ob začetku gradnje proge sta prišla s Tirolske in na Grahovem odprla menzo za inženirje Pri Golju. V tej stavbi je sedaj pošta. Ko je bila proga 1906 končana, so se preselili na novo gradbišče Taurntunela pod Visokimi Turami. Terezija in Marjanca sta šli z njimi.

Terezija Lesjak

Marjanca Lesjak

Grahovo ob Bači, zadaj Koritnica.
Z rdečo označena Andrijaževa hiša.

Grahovo ob Bači.
V označeni hiši pri Golju je bila gostilna za inženirje.

Moj ded Martin je bil rojen je bil na Koritnici, v zaselku Zarakovec. Po domače se je reklo pri Cepudru. Njegova mama je bila doma iz Podbrda, pri Koričenu. Imel je še tri sestre. Mama je kmalu umrla in oče se je ponovno oženil. Druga žena je bila "Andrejcovna" iz Porezna. Dedič domačije je bil prvi sin iz drugega zakona. Tako je Martin začel delati že leta 1900 pri pripravljalnih delih za gradnjo. Nosil je svedre za vrtanje poskusnih vrtin h kovačem in nazaj na delovišče. Nato se je usposobil za vrtalca in potem za minerja. Delo minerja je opravljal na bohinjski progi do izgradnje leta 1906. To je bil tehnično izjemno zahteven objekt zaradi plazečega terena. Zato se je otvoritev proge zamaknila za pol leta, čeprav je dolg le okoli 900 metrov. Od tam je odšel na Tirolsko, na gradbišče predora pod Visokimi Turami in delal kot miner.

Tauertunel, dolg 8450 m. Predor pod Visokimi Turami. Tu so delali Martin Šorli, Terezija in Marjana Lesjak.

Portal Tauertunela, predora pod Visokimi Turami.

Zahodni portal predora Bukovo, 1903.

Sveder za vrtanje mineralnih skal. So različnih dolžin. Tudi do dveh metrov. v predorih.

Karbidovka. Svetilka za delo dolžin. Tudi do dveh metrov. v predorih.

Po poroki leta 1909 sta se Martin in Terezija skupaj vrnila na Tirolsko. Martin je delal na gradbišču in postavil barako za družino in še šest ali sedem delavcev. Terezija jim je kuhala in prala in s tem služila. Tam sta se rodila dva njuna otroka: sin Martin (1910–1912) in hči Terezija (1911–2005).

Leta 1912 sta šla za delom na gradbišče dolenjske proge. Martin je delal minerska dela v predoru Rožni dol Semič. V vasi Preloge sta postavila barako, v kateri je bivalo tudi šest delavcev. Terezija je spet služila tako, da je zanje kuhala in prala. Rojevali so se otroci, a tudi umirali. Prvi sin Martin je pri dveh letih umrl zaradi krvave driske. Leta 1913 je bil rojen Stanko. K njima je prišla živeti Terezijina mama Marjana, moja prababica, in čuvala otroke, a je tam zaradi kapi 1913 tudi umrla.

Ko je bila leta 1914 gradnja dolenjske proge končana, se je družina preselila v Bosno, na gradnjo ozkotirne proge Jajce – Banja Luka. Začela se je prva svetovna vojna. Martina so takoj vpoklicali v avstrijsko vojsko in ga poslali na rusko bojišče. Tam je bil zajet in poslan na prisilno delo v Sibirijo kot ruski ujetnik.

Marijana Lesjak (1850-1913). Moja prababica in njena hči Mica.

Martin in Terezija Šorli, 1912.

Terezija se je – noseča in z dvema otrokoma, starima tri in eno leto – vrnila v Baško grapo. Zatočišče je najprej dobila pri Brišarju na Grahovem, a se je morala umakniti avstrijskim oficirjem. Od tam je odšla na Koritnico 81 (sedaj 45) k sestri Marjanci. Ta je bila od leta 1909 že poročena z vdovcem, čevljarjem Janezom Šorlijem; ta ni bil v nikakršnem sorodstvu z družino Martina Šorlija. Tu se je rodila Marica Šorli.

Martin Šorli, rojen 1881.

Oficirska kuhinja v baraki za hišo pri Mrtnaču na Koritnici 81.

Pogoji za preživetje so bili tik za bojno črto soške fronte izjemno težki. Območje je bilo polno vojakov in ranjencev. Hrane je hudo primanjkovalo. Terezija se je zato odpravila v Belo krajino, saj je tam poznala nekaj ljudi. Sebe in otroke je preživela z dninami in s pomočjo vaščanom. Med špansko boleznijo je negovala bolne sosede. Pred okužbo se je branila tako, da je pred in med obiskom bolnikov žvečila stroke česna. Ona in otroci so dočakali konec vojne in moža Martina, ki se je leta 1919 peš vrnil iz ruskega ujetništva. Vendar pa sta zaradi vojne in propada Avstro–Ogrske izgubila vse svoje prihranke.

Jeseni leta 1919 je šel Martin za kmeta, pri katerem so stanovali, pripravljat drva v gozd. Zgodila se je delovna nesreča: delavcu poleg njega je spodletela sekira in Martinu zdrobila kost v nogi. Kasneje je prišlo še do zastrupitve. Nogo so mu amputirali. Zdravljenje je trajalo več let, imel je štiri operacije, a je seveda ostal invalid. Nekaj je zaslužil s popraviljanjem in brušenjem kmečkega orodja. Rodili so se še štiri otroci: leta 1920 Nande, leta 1924 dvojčka Egidij in Angela (moja mama). Najmlajša deklica je umrla takoj po porodu, saj je med tem zbolela tudi Terezija. Zvilo ji je hrbtenico, tako je bila dve leti na postelji. V novomeški bolnici so dejali, da je glavni vzrok podhranjenost. Toliko so jo pozdravili, da je lahko hodila z berglami. Leta 1930 je Martin umrl, star komaj 49 let.

Družina Šorli tik pred drugo svetovno vojno.

Stanovali so v majhni prežitkarski hiški na Lokvah. V najemu so imeli njivo, koze pa so lahko pasli po steljnikih. Terezija je bila vaščanom neizmerno hvaležna za vsako pomoč, saj se je zavedala, da bi v Baški grapi še veliko težje preživeli. Otroci so morali zelo zgodaj poprijeti za kmečka dela pri sosedih. Moja mama Angela je sosedom pomagala kot pestrna in služkinja. Starejše sestre so kasneje služile kot služkinje v Kočevju, na Rakeku, v Ljubljani ..., brat Stanko kot hlapec v župnišču v Črnomlju. Brata Egidija, ki je bil zelo nadarjen, je gmotno podpiral ravnatelj meščanske šole v Črnomlju. Zaključil je meščansko šolo v Črnomlju in učiteljišče v Ljubljani. Nande je kot soboslikar delal priložnostno.

Prišla je druga svetovna vojna. Vas je bila zavedno slovenska in mladi fantje so odšli v partizane. Zato so Italijani vas leta 1942 požgali, moške pa poslali v taborišče na Rabu. Pogorela je tudi njihova hiška. Blizu so bile ruševine stare grajske kleti. Angela, Egidij in njegov prijatelj, vsi so bili stari 18 let, so s temi kamni sezidali prostor z enim oknom in vrati. Les za strop je dobila Angela od starega svinjaka pri Fleku v Črnomlju. Streho so prekrili s pločevino, ki so jo dobili na pogorišču neke druge hiše. Na tleh je bila zemlja. Štedilnik so zaslužili z nabiranjem gob. Čeprav skorajda ni bilo temeljev, je hiška zdržala čas vojne. Bratje so šli v partizane, Angela pa je delala za OF, zato so jo Italijani februarja 1943 zaprli v Črnomlju. Potem so jo premestili v Novo mesto in nato v Belgijsko kasarno v Ljubljani. Od tam so jo maja 1943 deportirali v taborišče Gonars v Italiji.

Po kapitulaciji Italije je Angela skupaj s sojetnicami peš pobegnila proti Sloveniji. Območje so že zasedli Nemci, zato je bila pot težka. Prebresti so morali mrzlo Sočo in Tolminko. Poiskala je teto Marjanco na Koritnici, s katero so bili med obema vojnama stiki zelo oteženi, ker je bilo območje severne Primorske pod italijansko okupacijo. V tem času je teti Marjanci umrl mož Janez Šorli. Ostala je brez sredstev za preživetje; po nekaj letih (leta 1928) se je poročila z vdovcem Lenar Jožefom iz Hudajužne, ki je že od prej imel sina Albina. Jeseni 1943 so živeli v tetini hiši na Koritnici, kjer se jim je pridružila Angela. **Tako sta se spoznala Angela Šorli in Albin Lenar, moja mama in moj oče.**

Angela je šla poleti leta 1945 nazaj v Belo krajino. Njena brata Nande in Egidij sta padla v partizanih. Moji teti Rezka in Marica sta se poročili, prav tako stric Stanko. Stanko je takoj po vojni začel zidati hišo, kjer je do svoje smrti 1968 živela tudi njegova mama, moja babica Terezija Šorli.

Lokve številka 6. Hiša, ki sta jo zgradila Stanko Šorli in njegova žena Micka. Na vhodu stoji Terezija Šorli, ki je tam živela do smrti leta 1968.

Očetova družina

O življenju družine mojega očeta **Albina Lenarja** (1912–1980) mi je večino stvari povedala moja mama Angela, saj so vsi člani njegove družine – razen ene moje sestrične – že pokojni. Tudi mojega očeta Albina tudi že dolgo ni več. Omenjena sestrična Marica Kacafura ima že 87 let. Nekaj fotografij in podatkov sem dobila tudi pri njej v Hudajužni.

Moj ded **Jožef Lenar** se je rodil leta 1870 v Hudajužni. Leta 1895 se je poročil z Marijo Čufer iz Oblok. Rodila se je 1874 "pri Koucu"; njena sestra je bila mati pisatelja Franceta Bevka. Živel so v zgornjem delu Hudajužne v hiši za hotelom, kjer se je reklo "Za robom". V družini je bilo veliko otrok, nekateri so umrli že majhni. Oče je bil progovni delavec. Moja strica Jožef in Janez sta bila leta 1914 vpoklicana v avstrijsko vojsko. V času, ko je razsajala španska bolezen, sta umrli najmlajša sestra in moja babica Marija. Albin takrat še ni imel pet let. Za gospodinjstvo je skrbela Albinova sestra Micka. Brat Lovro se je smrtno ponesrečil pri padcu čez zid na železniški postaji Hudajužna.

Jožef Lenar
1870–1946

Jožef Lenar mlajši

Janez Lenar

Lovro Lenar

Micka Lenar

Albin Lenar

Hotel v Hudajužni. Levo zgorah hiša "Za robom".

Po koncu prve svetovne vojne so ti kraji pripadli kraljevini Italiji. Za slovenske fante ni bilo dela, saj so zaposlovali samo Italijane. Kruh so si služili s slabo plačanim drvarjenjem po okoliških gozdovih. Zato sta strica Jožef in Janez kmalu odšla na delo v Francijo. Delala sta v rudniku premoga blizu belgijske meje. Konec tridesetih let sta v Franciji oba umrla za silikozo.

Jožef Golcar mlajši. Okoli leta 1920.

Jožef Lenar mlajši (Albinov brat) v Cemeriški grapi pozimi. Zgoraj žleb za plavljenje drv.

Ded Jožef, moj oče Albin in njegova starejša sestra Micka so takrat živeli na Kozji skali. To je bila čuvajnica, kjer so si v smeri iz Grahovega proti Hudajužni neposredno sledili nadvoz, predor, prehod ceste čez progo, zavarovan z zapornicami, in še most čez Bačo. Micka je tu opravljala službo čuvajke.

Kozja skala.

Spet je posegla vmes Italijanska raznarodovalna politika. Vsi železničarji slovenskega rodu, ki so želeli obdržati službo, so se morali preseliti v srednjo in južno Italijo. Ded Jožef je bil preseljen leta 1926 v ozko dolino na južni strani Apeninov v Toskani. Prav tako Micka in Albin. Najbližje mesto je bilo Bagna di Lucca. Micka se je leta 1927 vrnila v Hudajužno in se poročila.

Leta 1928 se je ded Jožef poročil z vdovo **Marjanco Šorli**, rojeno Lesjak. Rojena je bila leta 1881 na Grahovem ob Bači; bila je sestra moje babice Terezije Šorli, rojene Lesjak. Tako je bila Marjanca po eni strani mamina teta, po poroki z dedom Jožefom pa tudi očetova mačeha.

Marjanca se je prvič poročila že leta 1909; njen mož je bil vdovec – čevljar Janez Šorli iz Koritnice 81; po domače se je reklo pri Mrtnaču. Hiška je bila blizu vaškega korita, za hišo je bil še manjši hlev. Imela pa je že takrat zidan štedilnik, kar je bila velika redkost. Zemljišča ni bilo veliko, pa še to je bilo

Bagna di Lucca. Severno v tesni dolini ob progi proti Apeninom so v čuvajnici živeli Lenarjevi.

zelo odmaknjeno in slabo rodno. Poglavitni dohodek je bilo tako čevljarstvo. Otrok nista imela.

Leta 1924 je Janez Šorli umrl. Marjanca je ostala brez sredstev za preživetje. Zato je sprejela snubitev mojega deda Jožefa. Z njim je odšla v Toskano. Po dedovi upokojitvi leta 1931 sta se vrnila na Koritnico. Ded je kupil še nekaj zemljišča na skrajnem vzhodnem robu polja nad vasjo Koritnica.

Jeseni leta 1946 se je ded Jožef na mostu čez Koritnico ritensko umikal vozu in padel pod most. Nekaj dni zatem je zaradi poškodb umrl, star 76 let. Zanimivo je bilo, da ni poznal kariesa. Vse zobe je nesel cele v grob. Krajanji so se ga spominjali po tem, da ni nikdar pil nič hladnega ali jedel prevroče hrane. Še vino je nekaj časa grel v dlaneh, preden ga je popil. Mogoče je kaj doprineslo tudi to, da je "čikal" tobak.

Marjanca je umrla leta 1954, stara 73 let.

Poroka 1928.
Jožef Lenar in Marjanca Šorli.
Levo Albin Lenar.

Skica. Koritnica pri koritu, Srednja hiša je pri Mrtnaču št. 81, sedaj 45.

Moj oče **Albin Lenar** se je rodil leta 1912 v Hudajužni. Večji del otroštva je preživel na čuvajnici Kozja skala. Mama mu je umrla, še preden je dopolnil pet let. Za gospodinjstvo je tako skrbela njegova starejša sestra Micka. Pripovedoval je, da so imeli lepega velikega mačkona. Ta je rad lovil ribe, a pojedel samo glavo, ribo pa pustil na hišnem pragu. Mačkon je bil tudi nevaren za pse. Nekoč so italijanski financarji prišli k njim s šolanim volčjakom. Ded jih je opozoril, naj psa peljejo v čuvajnico, da se mu ne bo kaj zgodilo. A mu niso verjeli in so se norčevali, češ, kaj le more maček takemu psu. In so ga privezali ob ograjo. Čez nekaj časa je pes pred hišo močno zacvilil. Stekli so ven in videli, da mu je maček razlil obe očesi. Psa so rešili z milostnim strelom. Vprašanje je, kako bi se končalo za deda, če jih ne bi prej opozoril.

Albin Lenar

Leta 1926 je odšel Albin z dedom v Toskano. A zanj tam ni bilo možnosti za šolo ali službo. Zato mu je oče priskrbel mesto čevljarkega vajenca v Podbrdu. Sedeče delo je bilo za njegov želodec zelo neugodno, zato je pustil čevljarstvo in šel za pastirja in potem za hlapca k "Andrejcu" v Porezen. Tam je ostal do vpoklica v vojsko leta 1933.

Albin Lenar v Rimu, leta 1934.

Kmalu po vrnitvi domov je bil mobiliziran in jeseni leta 1935 poslan v Abesinijo (Etiopijo). Življenje je bilo zelo težko. Slovenci so bili s strani italijanskih oficirjev šikanirani, manj vredni in poslani na najbolj nevarne naloge. Albin je bil vezist. Skupina nekaj vojakov je morala napeljati telefonske veze pred prihodom vojske. Zato so bili še bolj življenjsko ogroženi.

Na eni od nalog je skupaj s še enim vojakom ostal odrezan od enote. Tri dni sta bila brez vode in hrane. Zelo sta se morala skrivati, saj so nasprotniki, ki so branili svoje ozemlje, zajete vojake hudo mučili. Našla sta zaboj marmelade in se je najedla. Od takrat mu je marmelada tako škodila, da se je vsakič obrnil stran, kadar jo je videl. V Abesiniji so spali v šotorih. Bilo je veliko komarjev, ki so prenašali malarijo in druge bolezni. Pred komarji so se ubranili z kajenjem. Cigarete so dobivali enako kakor hrano.

Abesinija leta 1936. Vezisti. Na drogu je Albin Lenar.

Albin Lenar v Abesiniji z opico

Abesinija. Prvi z desne Albin Lenar.

Albin Lenar po malariji, ki jo je prebolel v Albaniji.

Italijanska vojaška čutara, aluminjasta in oblečena v volneno tkanino.

Po vrnitvi iz Abesinije ni bilo zaposlitve. Pogosto je moral hoditi na orožne vaje. Priložnostno je delal pri gradnji poti (mulatjere) na pobočju Slatnika za povezavo vojaških utrdb na Rapaldski meji. Ena od možnosti zaslužka je bilo tudi tihotapljenje kave, tobaka, žganja in drugih stvari iz Jugoslavije čez dobro zastraženo mejo. Že na prvi takšni "akciji" pod vrhom Porezna ga je izsledil vojaški pes. Z veliko težavo in zajetno mero sreče se mu je uspelo rešiti, čeprav ga je pes dobro oklal. To ga je odvrnilo od nadaljnjega "kontrabanta".

Aprila leta 1939 je bil spet mobiliziran. Fašistična Italija je napadla Albanijo. Tam je Albin kmalu zbolel za malarijo in komaj preživel. Imel je le 40 kg. Iz Albanije se vseeno ni smel vrniti domov. Vojna se je v Evropi takrat že precej razplamtela. Italijani so se bali, da bodo slovenski fantje prestopili k odpornikom, zato so jih razorožili in jih poslali na otoke ali druge, bolj odmaknjene kraje v južni Italiji. Tam so bili v delavnih taboriščih. Italijani so jih imenovali "bataljon speciale". Enota, v kateri je bil oče, je kuhala oglje. V teh bataljonih so jih zadržali do razpada Italije. Albin se je nato preko Italije vračal proti domu povečini peš.

Redni vojaški rok v italijanskih Alpah. Albin Lenar.

Bolnica Franja.

Takoj po vrnitvi domov je šel v partizane – v Vojkovo brigado. Vmes je moral zaradi ponovljene malarije za nekaj časa domov. Tu se je spoznal z mamo, kajti mamina teta Marjanca je bila tudi očetova mačeha; tako so v tistem času živeli v isti hiši. Ko se je očetu stanje izboljšalo, se je vrnil v brigado. Drugega februarja 1945 je bil blizu Hotavelj ranjen. Kar nekaj časa je bil na zdravljenju v bolnici Franji. Imel je prestreljeno ramo in kost v nogi, zato je imel poslej to nogo tri centimetre krajšo od druge. Iz Franje je šel spet v brigado. Tako je imel od leta 1933 do konca vojne za sabo skoraj enajst let vojaščine. Bilo je veliko slabih stvari, a smučanja v italijanskih Alpah se je vedno rad spominjal.

Moja družina Lenar

Ko se je Albin po vojni vrnil domov, se je zaposlil na železnici. Leta 1947 je prosil Angelo Šorli, ki se je medtem vrnila v Belo krajino, naj se poroči z njim. Tako sta se 3. maja 1947 poročila. To je bil čas, ko je vsega primanjkovalo. Zato je bila tudi ohcet zelo skromna - imeli so na primer le malo več kakor pol kilograma sladkorja.

Albin je bil veliko v službi. Ob napadu na Baško grapo je bila proga močno poškodovana in zato potrebna nujne obnove. Delali so več kot osem ur dnevno. Doma jim je med vojno pogorel hlev in ga je bilo potrebno postaviti na novo. Veliko je delal tudi v krajevni skupnosti.

Med tem je bila Angela doma in je skrbela za ostarelo teto. V petih letih sta imela Angela in Albin štiri otroke: **Marjanco** (1948), **Albina**, ki ga kličemo Zorko (1950), **Stanko** – mene (1952) in **Jožico** (1953). Obdelovala sta zemljo, redila kravo in prašiča. Teta je januarja leta 1954 umrla. To je bilo zelo težko leto, saj sta za škrlatinko zbolela Albin in Angela, sočasno pa še dva od otrok. Hiša je bila zaradi škrlatinke v karanteni. Mama je večkrat dejala: "Če smo preživeli leto 1954, bomo še kaj." Mama je še danes hvaležna vaščanom, ki so ji takrat pomagali. Poleti tistega leta je za dva do tri mesece prišla iz Bele krajine babica Terezija in je Angeli pomagala paziti otroke in pokrpati obleke. Nanjo imam zelo lepe spomine. Najbolj se spomnim, kako si je pripravila zajtrk. Vsako jutro je na štedilniku na drva sprajžila surovo kavo, nato jo je zmlela in skuhala. Še danes se spomnim, kako je dišala vsa hiša. Potem si je narezala prekajeno slanino in veliko česna ter ju pojedla s kruhom.

Svoje mame se vedno spomnim s košem na hrbtu. Vse je bilo treba znositi v košu, ker je bilo zemljišče brez dovoznih poti. V košu smo nosili seno, gnoj, sadje in drva. Ena parcela je bila nad železnico v Bukovem. Pot do nje je bila speljana pod progo, po strmih stezah in čez visečo brv preko Bače. Spomnim se, da smo morali višino in širino koša prilagoditi s količino naloženega sena, da smo lahko prišli skozi ta podhod. Ko smo otroci že odrasli, je bila ironija, da bi mama smela naložiti največ, ker je bila najmanjša. Nekoč pa – imela sem 8 ali 9 let – je bila zima zelo mrzla. Mama je odšla po seno. Dolgo je ni bilo domov, pa sem ji šla nasproti. Dobila sem jo v tem podhodu. Jarek desno od stopnic je bil poln ledu. Tudi stopnice so poledenele. Zdrsnilo ji je in je padla tako, da je imela nogo pod seboj, koš pa se je tako zagozdil, da ga ni mogla sneti z ramen. Nemočno je ležala na ledu, saj ni mogel nihče slišati njenih klicev na pomoč. Uspelo mi je toliko premakniti koš, da se je lahko rešila in je s težavo prišla domov.

Družina Lenar in Terezija Šorli, leta 1956. Zadaj senožeti v Tičarici.

Podhod pod progo v Bukovem.

Koritnica in naše senožeti v Tičarici.

Koritnica, z rdečo označena Mrtančeva hiša in "Pobrežnica", leta 1960.

Druga parcela je bila na skrajnem vzhodnem delu koriškega polja nad vasjo. Tudi tja je bilo treba vse znositi v košu, ker sosednji lastniki niso dovolili peljati preko travnika. Njive so bile precej strme in pred oranjem smo pod vrh njive v košu znesli za dve brazdi zemlje. Zaradi oranja, okopavanja in močnih nalivih je zemlje na vrhu spet zmanjkalo, ker je zdrsnila po bregu navzdol.

Senožeti so bile oddaljene uro in pol hoda v eno smer. Oče je hodil kosit, mama in otroci pa smo raztrosili redi, ki nastajajo pri košnji. Obračali in grabili smo seno. Oče je delal kopo, mama mu je z vilami nanjo metala seno. Senožeti so bile zelo strme in nevarne. Moški so imeli posebne dereze "krapše". Ženske in otroci pa smo bili bos in smo se s prsti na nogah oprijemali travnate ruše. Na seno se ni smelo stopiti, ker bi lahko zdrsnilo. Nekatere senožeti v hribu Kotel so bile še posebej nevarne in so terjale tudi smrtne žrtve.

Krapše. Dereze za nošnjo v strmih senožetih.

Klepilo, kladivo "mlat" in ključ za nagib kose. Orodje za ostrenje kose.

Mi smo imeli parcele za štiri senene kope. Večkrat smo prespali v sosednjem seniku, mama pa se je vedno vračala domov, da je nakrmila živino in nam drugi dan v košu prinesla hrano. Res se je največkrat spomnim s košem na hrbtu, zato mi ni bilo težko naslikati pomnika hribovskim materam. Ob poti v senožet so bili pogosto gadi. Oče nam je pripravil tanke vrbove šibe, saj kača, če jo udariš s šibo, otrpne.

Seno smo spravljali domov od jeseni do pomladi, kadar ni bilo preveč snega. Oče je nesel velike sani "vlače" do kope in s posebnim orodjem iz nje napulil seno. Naredil je dve bremeni po 60 kg in jih navezal na sani. Pot ("drasta") je bila zelo strma in ozka. Z bratom sva zadaj z vrvjo zadrževala sani, da ni šlo prehitro. Ko smo prišli do ceste, je oče podstavil pod sani kolesca in peljal še dva kilometra do doma. Kljub obilici dela nam je mama veliko pela in pripovedovala o Beli krajini, oče pa nam je pozimi sam naredil sani in smuči. Smuči so bile iz lipovega ali jesenovega lesa. Naše sani so bile najdaljše in najhitrejše v vasi.

Urejanje odvodnjavanja v Lutah, delovodja Albin Lenar.

Železniška slušalka in nosilec.

Prezračevalna naprava za predor Bukovo ne deluje od leta 1973, od kar ni več parne vleke. Sedaj zanjo skrbi društvo

Leta 1963 se je mama zaposlila v tovarni Bača, da sta nam z očetom lahko omogočila šolanje. Senožeti v Tičerci nismo več kosili. V najem smo vzeli njivo blizu hiše in še naprej obdelovali tudi Bukovo in Pobrežnico. Poleti sem z veseljem hodila v senožeti pomagat drugim. Najraje in največkrat sem šla k mamini sestrični v spodnje Bukovo.

Oče je delal razna dela na železnici. Bil je čuvaj pri zapornicah, pa strojnik v prezračevalni napravi za predor Bukovo. (Ta je edina še ohranjena tovrstna naprava v Evropi. Postavljena je bila leta 1914. Letos je društvo Baška dediščina ob počastitvi 100 letnice postavilo spominsko obeležje.) Poleg dela se je izobraževal, opravil je delovodski tečaj in nato do upokojitve leta 1970 delal kot delovodja pri vzdrževanju proge. Umrl je leta 1980 v oseminšestdesetem letu starosti.

Kljub težkim pogojem sta nam starša nudila veliko topline in ljubezni. Kot ima vsak človek drugačen prstni odtis, so tudi ptički iz istega gnezda lahko malo različni – in prav je tako. Na srečo smo vsi bratje in sestre še živi in lahko vsak sam pove svoje občutke. Sama pišem le o tem, kar mi je pripovedovala mama o pokojnih, o svojih spominih in o vplivu okolja, ki sem ga začutila v sebi. Lahko rečem, da sem imela skromno, a srečno otroštvo.

Z železnico povezani motivi so se pogosto pojavljali na mojih slikah.

Angela in Albin Lenar, leta 1972.

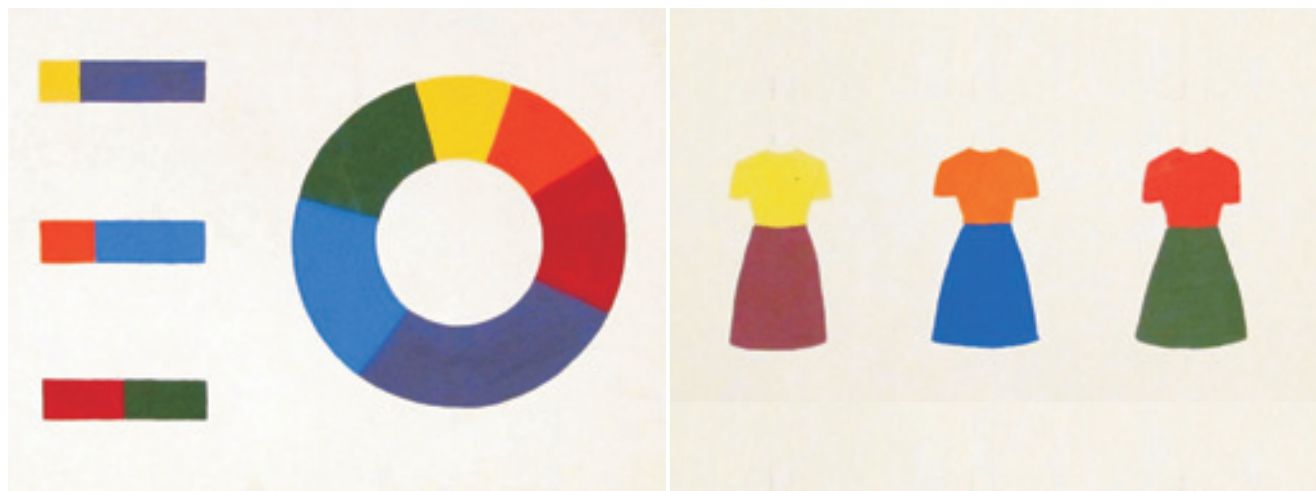
Moja likovna pot

Že od ranega otroštva sem zelo rada risala. Spominjam se, kako sem v drugem razredu opazovala jabolko, ki je imelo rdeče črtice na rumeni podlagi. Ugotovila sem, da je jabolko na papirju videti okroglo, če te črtice prav narišem. Vedno večkrat mi je uspelo naslikati iluzijo prostora. Domači so se mi smejali, ker sem sklonila glavo k mizi in risbo gledala z leve in desne strani. Vse, kar je bilo lepega, sem želela naslikati in tako ohraniti. Zelo rada sem imela rumeno barvo. Veliko sem risala tudi sošolcem. V osnovni šoli nismo nikoli imeli likovnika. Likovni pouk je učil tisti učitelj, ki sicer ni imel dovolj ur pouka.

Po osnovni šoli sem šla na oblačilno šolo v Ljubljano. Tam sem spoznala precej likovnih zakonitosti, ki so prišle prav pri risanju kreacij in za pravilno barvno kombinacijo oblačil. Nekaj učnih risb iz tega časa še hranim.

Skiciranje modnih oblačil. Stanka Lenar. Ljubljana, 1970.

Barvni krog po intenzivnosti. Stanka Lenar. Ljubljana, 1967. Komplementarni kontrast.

Po končani šoli sem se vrnila domov.

Popravljali smo hišo, zato ni bilo ne prostora in ne časa za slikanje. Pa še "vasovanje" je bilo v tem času zelo pomembno in je zahtevalo svoj čas. Leta 1975 sem se poročila z **Milanom Golobom**. Preselila sem se na Grahovo ob Bači, kjer sva si ustvarila svoj dom in svojo družino. Rodili so se nama otroci: **Ana** (1975), **Špela** (1977) in **Jure** (1979).

Poklicna oblačilna šola, Titova 78. Ljubljana, 1970.

Potres, ki je zaznamoval kraje in ljudi

Leta 1976 je bil v naših krajih močan potres. Vas Grahovo ob Bači je na plazečem terenu; mnogo hiš je bilo že pred potresom razpokanih in nagnjenih, potres pa jih je še dodatno poškodoval. Take hiše je bilo treba porušiti. Vas se je zelo spremenila.

Razmišljala sem, da moji otroci sploh ne bodo vedeli, kakšna je bila vas pred potresom. Leta 1981 sem si kupila oljne barve. Slikala sem kar na "škart" polnila za stilno pohištvo iz lesne tovarne na Kneži. Za Dedka Mraza naslednje leto mi je mož Milan naredil stojalo za slikanje in kupil nove barvice.

Ljudje so mi nosili fotografije, a na njih so bili vidni le določeni deli hiš, saj so bile to fotografije ohceti, pogrebov ali birme. Posojene fotografije sem fotokopirala in originale vrnila. S pomočjo fotografij in lastnega spomina sem skicirala in tudi naslikala marsikatero domačijo, potem pa sem jo s pripovedjo lastnikov in sosedov še dopolnila.

Več kakor trideset let po potresu smo pridobili fotografije naših krajev iz let takoj po drugi svetovni vojni. Do tega je prišlo takole. V naših vaseh Grahovo ob Bači in Koritnica je bila med leti 1946 in 1948 posneta večina prvega igranega zvočnega filma v Sloveniji "Na svoji zemlji". Leta 2008 smo počastili 60. obletnico tega filma z res lepo prireditvijo. Društvo Baška Dediščina in KS Grahovo-Koritnica sta po tem začela s pripravo Tematske poti filma Na svoji zemlji. Pregledali so arhive in našli marsikaj zanimivega. Fotografirane so bile predvsem lokacije, kjer se je odvijalo snemanje in pokrajina, ki je dandanes že močno zaraščena. Do proslave 65. letnice omenjenega filma je bila ta zanimiva in poučna tematska pot že končana. Lepo vabljeni!

To stojalo mi je naredil mož Milan in mi ga podaril za Dedka Mraza leta 1982.

Grahovška glavna ulica. Naslikano po fotografiji in spominu leta 1982 na lesena polnila iz lesne tovrne na Kneži.

Grahovo ob Bači. Ista ulica, naslikana po spominu s peskom.

Slikala sem tudi mnoge druge odmaknjene kraje in vasi, ki so se praznile in zaraščale. Vas Podleskovo sem slikala na kraju samem. Vas Lisc v ozadju pa je bila že podrta in zaraščena. Zelo jo je prizadel snežni plaz leta 1952, zelo hitro in močno se je zarasla tudi krajina. Tako sem jo naslikala sem po pripovedovanju Marice Rejec, ki je bila tam doma. Največ tovrstnih mojih slik imajo lastniki domačij, vsaj nekatere med njimi pa sem fotografirala za svoj arhiv. Zaraščanje senožeti in polj sem zelo občutila, a vedela sem, da v teh grapah ne more biti drugače. Življenje se je spremenilo na bolje. V spomin pa sem pisala poezijo.

Senožeti

*Kose in grablje so vas zapustile,
pod trnjem in lesko ste se izgubile.
Ne morem pomagati vam senožeti,
Za lažje življenje – nekdo pač mora umreti.*

Očetje

*Po klancih kamnitih bose pete ste brusili,
Gorje, če bi takrat v travo ob poti stopili.
Zdaj ni več rok, da bi travo kosile,
Ne otroških nožic, da bi jo pohodile.*

Spodaj Podleskovica slikana v živo. Zadaj vas Lisc in senožeti, naslikano po pripovedi Marice Rejec, ki je bila tam doma.

Motivika slik, ki jih ustvarjam, tako precej nazorno kaže na mojo navezanost na naravno okolje, pa tudi na preteklost in sedanost prostora, v katerem živim že 60 let.

Izobraževanje

Pri slikanju sem hitro ugotovila, da za uspešno delo rabim likovno znanje. Leta 1986 sem se pridružila društvu DSA Tolmin (sedaj DLU Tolmin). Takrat niso imeli mentorja, zato sem se pridružila še društvu DOLIK na Jesenicah. Tja sem se veliko let vozila z vlakom, dokler ni bil spremenjen vozni red. Istočasno pa tudi v Tolmin, kjer od leta 1989 deluje društvo pod vodstvom dobrih mentorjev. V letu 2010 so me sprejeli tudi v kulturno društvo KC v Ljubljani.

Na izpostavi ZKO (sedaj JSKD) v Tolminu so posvečali veliko energije in sredstev za izobraževanje svojih članov - tako v društvih, kot na nivoju države. Za poletne šole in vikend tečaje, ki jih je organizirala republika, so krili stroške kotizacije. Zato sem se lažje aktivno in sistematično udeleževala teh izobraževanj, ki so jih vodili res odlični predavatelji (med njimi akad. slikarja Tone Rački in Dušan Fišer, akad. kiparka Dragica Čadež Lapajne, predavatelj, slikar in filozof dr. Jožef Muhovič; v društvih pa akad. slikarka Jana Dolenc, akad. slikar Boris Y. Božič ter likovna pedagoga Lucjan Lavrenčič in Jože Dakskofler). Vsem, ki so mi kakorkoli pomagali in me spodbujali, sem zelo hvaležna.

Tudi doma sem imela odlično podporo in razumevanje otrok, moževih staršev in še posebno moža Milana. Doma sva imela vrtnarijo in nekaj živine. Vsi so poprijeli za delo, ko sem poleti skoraj dvajset let zaporedoma za deset dni šla zdoma. Po zaprtju vrtnarije sem se vpisala na Šolo za risanje in slikanje v Ljubljani. Diplomirala sem oktobra leta 2012 pri doc. Mladenu Jernejcu na temo **“peščene iluzije”**.

Katalog DLU Tolmin, 2014.

Katalog DOLIK Jesenice.

Likovna sekcija.
KUD Kliničnega centra in Medicinske fakultete.

Delavnica Šmartno v Brdih.
Mentor Dušan Fišer, 2006.

Diplomsko delo. Lupa, 95 x 95 cm, 2012.

Bazen sem naslikala kar na papir.
Šmartno v Brdih, delavnica JSKD, 2008.

Diplomska naloga. Šola za risanje
in slikanje v Ljubljani.

Pesek kakor slikarski medij

V otroštvu sem se rada ustavljala na Lahniku, tam smo s ceste zavili na pot v senožet. Opazovala sem zanimive oblike rumenega lahnjaka. Oblikovale so se zaobljene oblike, ko se je apnenec nabiral okoli koščkov rastlin. V reki Bači sem rada opazovala kamenje in skale ter lovila rake.

Tudi kasneje sem za sprostitev hodila k reki Bači, Soči in Idrijci; povsod sem nabirala korenine in pisane kamne. Kamne sem doma dajala v zabojčke, korenine pa porabila za cvetlične aranžmaje. Leta 1994 sem dobila zelo zanimiv kamen, ki sem si ga želela imeti na steni, da bi ga tam lahko kadarkoli pogledala. Prilepila sem ga na manjšo podlago z okvirjem. Iskala sem pravo barvo za ozadje, pa mi nobena ni odgovarjala. Spomnila sem se, da nekateri slikarji lepijo pesek na podlago, da dobijo hrapavo površino. Vzela sem pesek za zidanje, ki ga je imel mož pred hišo. Presejala sem ga na tri debeline. Drobnega sem dala ob kamen, potem srednjega, na rob pa debelega. Tako sem dobila vtis optične globine. To me je prevzelo in dalo misliti. Vedela sem, da je beton iz peska v Bači temen, iz Soče pa svetel. Tako bi lahko tonsko slikala in intenzivno izkoriščala učinke različnih debelin. Prve slike so bile vse črno bele.

Potem pa sem začela zelo pozorno opazovati peske v naravi. Vabili so me tudi na slikarska srečanja v druge kraje Slovenije. V Dravogradu sem na bregu Drave pod Pohorjem dobila lep rjav pesek. V asfaltu pri Železnikih sem videla zelen pesek in vprašala cestno podjetje, kje imajo kamnolom. Z možem sva potem šla načrtno po različnih krajih Slovenije. Ogledovala sva si potoke, kamnolome, melišča... Kjer sva videla kaj zanimivega, sva se ustavila. Jaz sem nabrala pesek v posode, znosila sva jih v kombi in sva šla spet sreči naproti. Če sem videla v potoku ali reki kamenje zanimivih barv, sem šla v strugo in iskala mesto, kjer padajo v vodo. Tam je bil navadno tudi pesek enake barve. Spomnim se, kako se me je pri neki domačiji v Tuhinjski dolini bal pes, ker sem prišla do hiše po potoku namesto po cesti.

V Trenti sem dobila rdeč pesek. V strugi sem opazila rdeče kamne. Obula sem ribiške škornje in kakih tristo metrov navzgor po strugi dobila čudovit pesek. Kadar grem z avtom od doma, skoraj vedno s sabo vzamem vedro, lopatko, majhno motiko, sito in škornje. Tako sem sčasoma dobila zelo pestro in barvito zbirko peskov. Večkrat sem presenečena, kaj vse se skriva po Sloveniji.

Moje prvo delo s peskom.

Kamni iz Bače, Idrijce in Soče.

Beton, pesek iz Soče.
Beton, pesek iz Bače.

Soča Bača
Tako delujeta na sliki.

Nahajališče rdečega peska v Trenti, bel pesek v tisočletjih prepojen z železovo rjo.

Peski naravnih barv, nabrani v Sloveniji.

Priprava peska za slikanje

Za nabiranje peska vzamem sito s centimeter velikimi luknjami; bolj drobni peski gredo v vedro, debelejše vržem stran. Pesek doma v tekoči vodi spiram, dokler ni voda popolnoma čista. Potem vzamem sito z 8 milimeterskimi luknjami, ga potopim v večjo posodo s čisto vodo in skozenj presejem opran pesek. Na situ ostane pesek, debel od 8 do 10 milimetrov. Dam ga na pladenj za sušenje. To ponavljam z vedno manjšimi siti – vse do zadnjega, najfinejšega: to je lahko cedilo za mleko ali pa svilena ruta. Število granulacij je odvisno od števila različnih sit. Zanimivo je, da se odtenek peska z debelino spreminja. Najbolj očitno je to pri zelenem pesku. Pesek presejem na osem ali več različnih debelin. Zato je ta delovna faza dolgotrajna, zaradi drže telesa tudi fizično naporna.

Izbira lepil in slikarskih podlag

Površina peščenih zrn je rahlo hrapava in pri mnogih kamninah tudi malo porozna. Pesek zato lepim z različnimi lepili. Najbolj je pomembno, da je pesek suh in čist. Lepilo mora biti po sušenju prozorno, da se ohrani naravna barva peska. Izbira lepila določa podlaga: na les, platno, karton, žgano glino lepim z mizarskim belim lepilom, ki po sušenju postane prozorno. Na kovino lepim z lepili za kovino, na steklo pa z lepili za steklo. Podlage morajo biti čiste, suhe in razmaščene. Posebej pomembno je to pri steklu in kovini, kjer je površina zelo gladka. To je eden od pomembnih dejavnikov za obstojnost izdelka. Nanašanje lepila.

Načrtovanje in izdelave slike iz peska

Iz natančne skice prenesem na izbrano podlago razpored ploskev; za vsako posamezno ploskev označim barvo in debelino peska. Glede na izbrano površino si pripravim pesek. Potem vsako označeno ploskev namažem z lepilom, posujem s peskom in otresem odvečni pesek, ki ga lepilo ni prijelo. Sliko dam v vodoravni položaj na sušenje. Površine se ne dotikam, dokler ni suha. Natančnost na sliki (ravnost linij, enakomernost površine...)

Ob reki. Lažje je sejati doma.

Nanašanje lepila. (Foto: Iztok Dimc)

Posipanje peska. (Foto: Iztok Dimc)

je odvisna od doslednosti pri nanosu lepila. Za droben pesek je tudi nanos lepila tenak. Pri debelejših peskih pa nanese tako debel sloj lepila, da se zrna do polovice vtopijo vanj, s čimer se poveča oprijemna površina in zagotovi boljše trdnost.

Prav različne debeline so tiste, zaradi katerih je treba sliko res dobro načrtovati, saj popravki skorajda niso možni. Samo na površinah z najbolj drobnimi peski lahko previdno nanese še eno plast.

Najtežje je narediti večje površine, posute z drobnimi peski različnih odtenkov, ki z mehкими prehodi prekrivajo površino. V tem primeru je sloj lepila tenak, čas mešanja peskov med seboj in posipanja pa dolg. Zato moram delati pri visoki zračni vlagi in nizkih temperaturah, da se površina lepila ne posuši prehitro, saj se peski sicer ne primejo več. Na koncu je treba pesek še zaliti z lakom. Pri tem dobi slika večjo obstojnost in barvni kontrast.

Različne debeline istega peska.

Moji premisleki in povzetki

Jaz – posameznik

Sem ena od sedem milijard ljudi na svetu. Kakor zrno peska v moji sliki. A sem vendar svet v malem. Človeštvo je sestavljeno iz samih takih posameznikov kot sem jaz. Skupno in vsak zase oblikujemo ta svet. Moja slika je sestavljena iz nešteti zrn peska in vsako ima svoj pomen. Zato ni vseeno kako živim, kaj čutim in kaj dam. Sama sem si morala prisluhniti, sama iskati, kako izliti občutke iz sebe. In jih skušati ohraniti za poznejši čas. Zaradi vsakdanjih obveznosti za te stvari ostaja bolj malo časa. A vendar to čutim kakor nujo, ki me osvobaja in mi daje elan za druge obveznosti. Včasih sem kaj napisala, nato še slikala. Enostavno mi za »pravo življenje« ni zadostovala le dobra hrana, lepa obleka, topla postelja ...

Moja družina – moj dom

Imela sem neizmerno srečo, da sem se poročila v tako hišo, kjer so me sprejeli tako kot sem. Posebno mož Milan in njegovi starši. Najini otroci pač niso imeli druge izbire. Trudila sem se, da sem jim po čustveni plati stala ob strani kot oseba, na katero se vedno lahko »naslonijo«, čeprav nisem bila nikoli vzorna gospodinja. Ne znam pospraviti za seboj. Izredno rada improviziram. Nova posoda, pohištvo, zavese ... niso moj cilj. Pomembno je le, da služijo svojemu namenu. Premalo dam na zunanji videz.

Mogoče sem zato pri slikah iz peska zelo natančna, dosledna in vztrajna – kot bi bil to moj drugi pol. Imava tri otroke. Med najstarejšim in najmlajšim je le tri leta in en teden razlike. Ko so stari blizu dvajset let, sem jih vprašala, kako se počutijo, ko imajo malo drugačno (»zmaknjeno«) mamo. Dejali so, naj kar taka ostanem. Nekako smo se znali pogovoriti in uskladiti naše želje in potrebe, skupno poprijeti za vsako delo, da sem lahko odhajala vsako leto za deset dni v poletno šolo in še večkrat ob koncih tedna v Ljubljano na izobraževanje. Ob takih dneh so morali mož in otroci prevzeti nase vso zahtevno skrb za rastline v rastlinjakih – in vedno so dobro opravili. Moževa mama je takrat poskrbela za dobra kosila. Mnogo let je kuhala kosila tudi spomladi in jeseni, ko je bilo v rastlinjakih največ dela. Sploh je name zelo vplivala srčnost in odprtost moževih staršev in sosedov. Mimogrede, tudi zgodbo družine po moževi strani bova za otroke in vnuke skušala z možem čim prej zapisati in iztrgati pozabi.

Kar se tiče slikarstva, so z zanimanjem opazovali, kaj delam. Še posebno potem, ko sem začela slikati s peskom. S prvimi razstavami slik iz peska sem začela leta 1997. Mož je šel vedno z menoj. Bil je šofer, obešal je slike, me spodbujal, skrbel za postrežbo in med otvoritvami fotografiral. Otroci so doma skrbeli za rastline in živali. Zato je na fotografijah otvoritev poleg mene le redko kdo iz moje družine. Če sva bila kje na drugem koncu Slovenije, je mož pozno zvečer utrujen vozil proti domu.. Drugo jutro sem morala jaz biti v rastlinjakih, on pa v hlevu; za tem je bilo treba naložiti sadike v kombi in jih razpeljati strankam.

Milan Golob pri postavljanju razstave.

Naš stari kombi poln slik. Počitek na poti na Dunaj, september 2009.

Naše kravice.

Krma za zimo. Na sliki mož, hčerka in jaz.

V enem od rastlinjakov v mesecu maju.

Moja skupnost – moj domači kraj

Moji občutki glede tega so dobri. Vedno sem se zavedala, da je mnogim ljudem drugačnost težko sprejeti in bila zato mnogokrat pozitivno presenečena. Zbrala sem dovolj poguma, da tudi v skupnosti ostajam to, kar sem. Ne skušam se prilagajati merilom drugih, saj vem, da se te prej ko slej navadijo in sprejmejo, sam pa ohraniš svobodo. Mislim, da drži pregovor, da ni nihče prerok v svojem kraju. Zato sem bila zelo vesela spodbudnih besed in celo pomoči, ko smo jo potrebovali. Več bi bilo treba vprašati sokrajane. Do leta 2003 sem imela že veliko razstav, a nikoli take treme, kakor pred razstavo ob tradicionalnem krajevnem prazniku "Na svoji zemlji danes" v dvorani na Grahovem ob Bači. Razstava je bila zelo lepo sprejeta.

Od mladih let sem po svojih močeh sodelovala na krajevnih prireditvah, delovnih akcijah, pomagala sem občanom in sodelovala pri pripravah in praznovanju obletnic filma Na svoji zemlji. Ta film nam krajanom veliko pomeni. Imamo tudi tradicionalne prireditve, poimenovane po njem, npr. Očka Orel cup, že omenjeno srečanje Na svoji zemlji danes. Za proslavo leta 2008 sem oblikovala sceno na odru v šotoru in pripravila spominska darilca za povabljenе goste. V počastitev 100. obletnice bohinjske proge sem imela razstavo v Solkanu in Podbrdu.

Scena za proslavo 60-letnice filma Na svoji zemlji v naši KS.

Moja odhajanja - čez meje domačega kraja

Na mojih slikarskih poteh sem najbolj pogosto odhajala v Tolmin in na Jesenice, po letu 1990 pa tudi v Ljubljano in mnoge druge kraje, kjer so bila izobraževanja. V Tolminu sem imela leta 1988 prvo razstavo mojih oljnih slik v sklopu razstave starih fotografij. Podporo so mi dajale članice društva podeželskih žena in svetovalka za družino in podeželje. Tu sem se naučila veliko o postavljanju razstav in predstavitev – hvaležna sem kmetijskim svetovalkam in kustosinjam muzeja za znanje ter kmeticam za premnoge dobre zamisli.

Do leta 1994, to je v obdobju intenzivnega učenja, sem delala predvsem skice in študije. Tudi začetek slikanja s peskom je bil postopen. Prve slike sem razstavljala na skupinskih razstavah. Preko meje prvič leta 1995, ko je bila razstava društva v Vicchiju blizu Firenc. Do leta 1997 sem imela že kar nekaj dobrih slik; za razstavo sem spraševala v dveh takrat delujočih razstavnih prostorih v Tolminu, a možnosti takrat nisem dobila. To mi je dalo neverjetno motivacijo za delo. Prvo samostojno razstavo sem postavila v Sorici v Groharjevi hiši. Do danes se jih je nabralo že preko sedemdeset. Še več, če upoštevam manjše razstave v urejenih šolah, podjetjih, lokalih ali na eno- ali dvodnevni prireditvah. Včasih so bile prav te še bolj prijetne in obiskane. Seznam samostojnih razstav je v prilogu na koncu besedila.

Ob razstavah je bilo veliko zanimivih doživetji. Poleti leta 1997 sem razstavljala v Mozirskem gaju. Prireditvev je trajala pet dni. Vožnja do hotela in nazaj je bila zaradi gneče pred parkom otežena, še večji problem je bil parkirni prostor. Nisem bila gotova, da bom lahko prišla pravočasno do terase, kjer sem vsak dan slike zjutraj obesila, zvečer pa pospravila. Zato sem pet noči spala kar v indijanskem šotoru v parku. Sredi šotora je bilo ognjišče, ležišče pa ob njegovem robu. Bilo je res zanimiva izkušnja, ki je brez svoje slikarske dejavnosti zagotovo ne bi doživela.

Leta 2003 je bila med Italijo in Slovenijo še nadzorovana meja. Za prevoz slik čez mejo je bilo treba izpolniti obsežen obrazec s podrobnim seznamom slik, njihovih velikosti in celo teže. Obrazec se je

imenoval Atakarnet. Imela sva vse urejeno. S papirji je šlo vse po proceduri, ko pa so cariniki zagledali slike iz peska, se je ustavilo. Bili so tako presenečeni in zmedeni, da sva morala poklicati uslužbenca iz kulturnega doma v Gorici, kjer naj bi imela razstavo, da je prevajal. Po natančni obrazložitvi tehnike in ogledu vsake slike posebej, sva po štirih urah lahko šla čez mejo. Oktobra leta 2003, ko sva šla s slikami spet v Italijo, sva prevajalko vzela kar s seboj.

Vseh razstav ne morem predstaviti s slikami, izbor pa je težko narediti. Vsaka je pustila svoj pečat. Kjer so bili morda pogoji slabši, so pa bili ljudje zelo srčni. A vseeno se bi zpostavila nekatere:

Prvo razstavo v galeriji Rika Debenjaka v Kanalu, ki me je spodbudila in opogumila s svojimi prostori za drugačen pristop. Kombinacija ogledal, peska in senc. Na tej razstavi me je predstavil pokojni umetnostni zgodovinar dr. Cene Avguštin, ki je moje začetke s peskom videl na društvu DOLIK na Jesenicah. Zelo me je spodbujal, naj vztrajam pri pesku. Nastopil je naš moški pevski zbor Ivan Kokošar iz Koritnice.

Na kmečkem prazniku 1988 v Tolminu so bile ob razstavi starih fotografij razstavljene tudi moje oljne slike krajev in tihožitja s kmečko hrano.

Razstava leta 2009 na Dunaju.

SZI, Dunaj, september 2009.

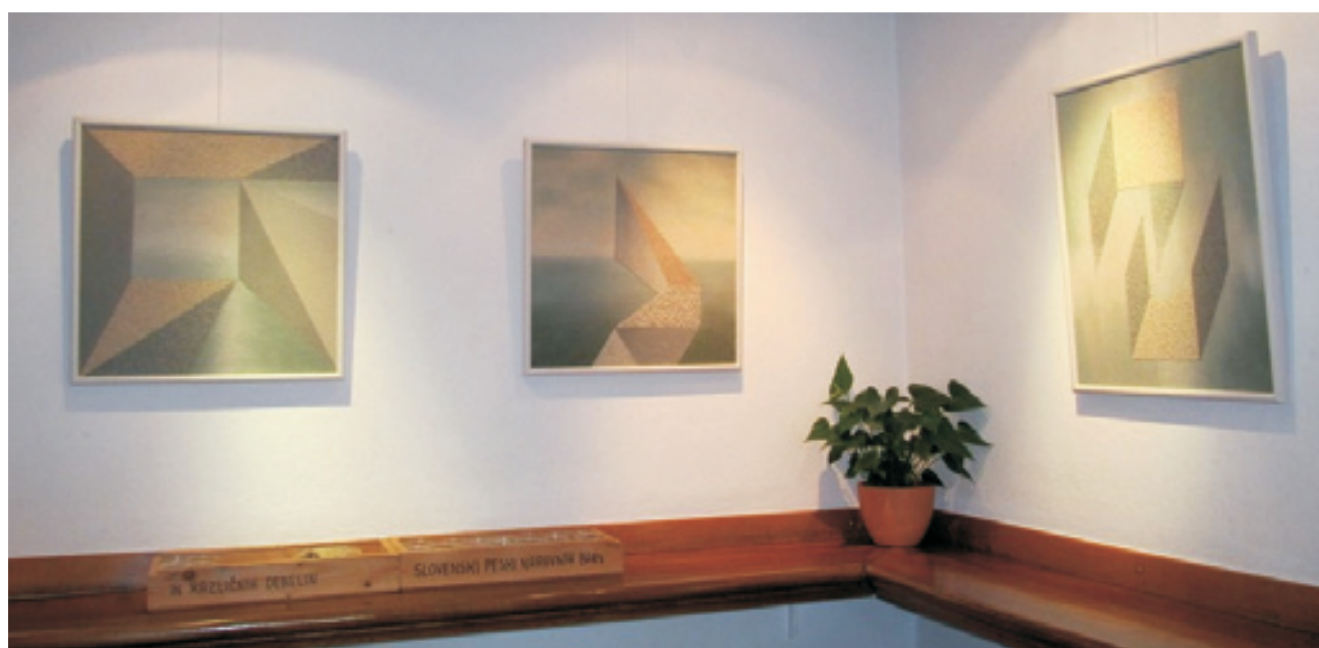
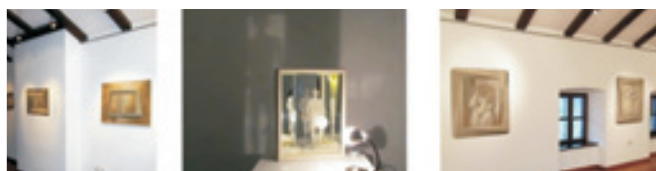
Letošnjo pregledno razstavo ob 20-letnici slikanja s peskom v Kanalu.

Grahovo ob Bači, 2003.

20 let slikanja s peskom, Kanal, 1999.

Utrinek z zadnje razstave v Cafe galeriji Pungert v Kranju.

Udeležila sem se preko 200 **skupinskih razstav** v sklopu vseh treh društev, JSKD in slikarskih srečanj doma in v tujini. Prav toliko je bilo tudi prijetnih srečanj z ljudmi, ki jih zanimajo podobne stvari. Moja dela so objavljena v katalogih teh razstav. Na eno- ali dvodnevni ex-temporih z mojo tehniko ne morem sodelovati, saj slike tako hitro ne morem končati. Zelo kmalu mi je postalo jasno, da me nagrade ne motivirajo. Prej obratno. Zato na extemporih nagradnega značaja, tudi če je dovolj časa za oddajo in bi lahko delala doma, že dolgo ne sodelujem.

Konec devetdesetih let sem sodelovala na piranskem ex-temporu in z uvrstitvijo na razstavo v glavni prostor Piranske galerije dobila potrditev, da sem na pravi poti in je tudi moja tehnika s peskom sprejeta. Ta slika z naslovom "Igranje v pesku" ima zame poseben pomen in je ena od treh mojih slik, ki niso naprodaj.

Vabil na razstave drugam, posebej v Italijo, sem zelo vesela, saj z možem spoznavava nove kraje in ljudi. Včasih se je težko sporazumeti, a z dobro voljo je vse možno. Lani sem bila povabljen na prvi bienale na temo "gore" v Treppo Carnico. Sodelovala sem s sliko Kanin. Šla sva trikrat. Najprej sva sliko peljala, potem sva šla na otvoritev in po koncu razstave šla sliko še iskati. Vsakič sva šla po drugi poti, da sva imela še izlet.

Igranje v pesku, 1999.

Kanin, 2013.

Sodelovala sem na nekaterih **mednarodnih kolonijah**. Za udeležence je moj način dela navadno zelo zanimiv. Pritegne pa tudi dijake; kar nekaj jih je že prišlo k meni, da so napravili intervju ali seminarsko nalogo o mojem delu.

Prav posebna zgodba so **predstavitve tehnike slikanja s peskom in delavnice**. Leta 1997 me je učiteljica z bližnje šole vprašala, če bi lahko prišla v njihovo šolo in otrokom pokazala, kaj in kako delam. Povabilo se mi je zdelo primerno, saj sem vedela, da pesek otroke še posebej privlači. Učiteljica me je vprašala, na kakšen način naj mi plačajo honorar. Ko mi je povedala, da bi morali za delavnico dati denar starši, sem se zamislila. Lahko bi se zgodilo, da bi prav tistemu otroku, ki bi najraje ustvarjal, starši ne mogli plačati delavnice. Odšla sem domov in po pogovoru z možem sva sklenila, da bo to naša oblika dobrodelnosti. Za šolarje, srednješolce, osebe s posebnimi potrebami, domove upokojencev in podobne zavode sem 17 let izvajala delavnice in jim darovala svoje delo, znanje in pesek. Šla sem v različne kraje Slovenije in med zamejce. Delo je bilo utrudljivo, a bogato poplačano z zadovoljstvom udeležencev.

Utrinki delavnic.

Navečji vtis je name naredilo delo s slepimi osebami. V prostorih medobčinskega društva slepih in slabovidnih Koper sem imela razstavo slik iz peska. Zelo so bili srečni, ker sem jim dovolila otipati slike.

Kmalu so me vprašali, če bi bila pripravljena narediti delavnico tudi zanje. To je bil zame poseben izziv. Imela sem tri mesece časa. Zelo dobro sem se morala pripraviti, kako ubesediti vse tisto, kar videčim lahko pokažem. Vedela sem, da je ogromna razlika tudi med tistimi, ki so od rojstva slepi, in tistimi, ki imajo vidno izkušnjo. Brala sem literaturo, spraševala in se učila. Na enotedensko delavnico so prišli Hrvati, Slovenci in Madžari. Bilo jih je 21, poleg njih pa še sedem spremljevalcev. Pri Madžarih je imel izjemne zasluge tudi prevajalec, saj ima pri slepih beseda izjemno težo. Z delno pomočjo spremljevalcev so slepi udeleženci delavnice izjemno zavzeto delali. Po večerji so me vedno vprašali, če gremo lahko nazaj v delavnico. Zanimivo jih je bilo gledati, kako tipajo pesek, ko se je dovolj posušil in po otipu načrtujejo naslednjo fazo. Na koncu so bili zelo zadovoljni, organizatorji in jaz pa srečni skupaj z njimi. Razstavo smo imeli potem v Kopru in Puli. Na madžarsko razstavo sicer nisem šla, dobila pa sem njihov katalog.

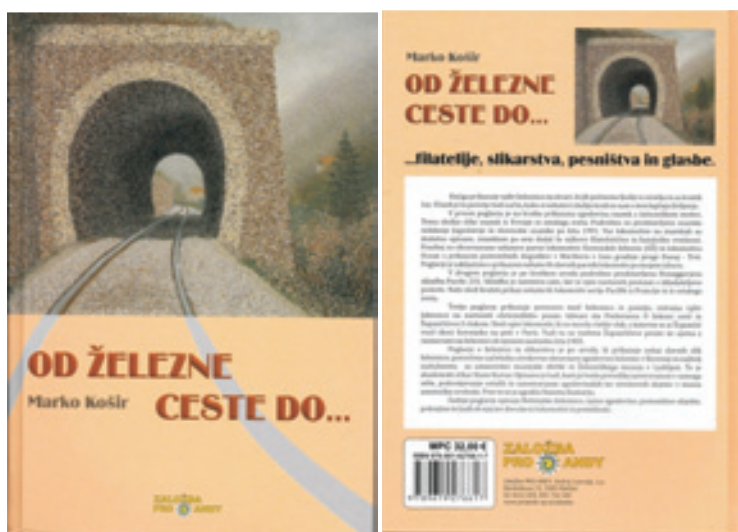
Zadnje čase imam žežave s sluhom. Pri predstavitvi in pri odgovarjanju na vprašanja ni problemov. Ko pa začnejo udeleženci delati svoje slike in se pogovarjajo med seboj, ne gre več, čeprav imam slušni aparat. Zato bom poslej izvajala le predstavitve tehnike in priprave materialov. Vsem, ki so bili na mojih delavnicah, želim veliko veselja s peskom.

Drugi projekti. Leta 2008 je gospod Ivan Merljak ob 60-letnici filma Na svoji zemlji posnel film z naslovom Dotik. V njem so svojo plat zgodbe pripovedovali še živeči ustvarjalci, igralci in domačini, ki so sodelovali pri filmu. Kot rdečo nit je vpletel posnetke mojega slikanja. Pesek mu je pomenil povezavo z našo zemljo, jaz kot domačinka pa povezavo s krajem glavne zgodbe filma Na svoji zemlji. Film Dotik je bil predvajan na prireditvah ob obletnici filma, na RTV Slovenija in na Dunaju v Slovenskem znanstvenem inštitutu, kamor sva šla tudi midva z možem.

Snemanje v domačem ateljeju.

Gospod Marko Košir iz Maribora me je povabil, naj sodelujem pri njegovi knjigi Od železne ceste do..., ki govori o vplivu železnice na filatelijo in umetnost. V knjigi opisuje Baško grapo (od strani 85 do 90), film Na svoji zemlji in njegove glavne ustvarjalce ter moje delo in atelje; dodane so tudi nekatere reprodukcije mojih slik z železniškimi motivi (na straneh 157, 158 in na naslovnici).

Na pobudo Društva Baška dediščina sem naslikala Pomnik hribovskim materam, društvo pa je ob tej priložnosti pripravilo zloženko. V njej piše takole:

Pomnik hribovskim materam

od 16. septembra 2012 stoji v vasi Bača pri Podbrdu.

Pomnik je kot sliko iz peska izdelala slikarka Stanka Golob. Na njej je upodobila žensko – mater, ko z nepogrešljivim košem na hrbtu odhaja na delo. S svojo sporočilnostjo in žlahtnostjo simbolizira hribovske matere, ki so z nečloveškim garanjem na strmih poljih in še bolj strmih, tudi več ur hoda oddaljenih senožetih garale, ljubile in sovražile, vendar ohranile marsikatero domačijo in njen rod do današnjih dni. Njihove zgodbe izpričujejo na ploščo izpisani verzi domače ljudske pesnice Marjuče Volf: "... dvojni tovor so nosile, na hrbtu koš, pod srcem pa življenja klic ..."

Pomnik hkrati nagovarja k razmišljanju o popolnoma svojevrstnem načinu preživetja v Baški grapi nekdanj, ko je bila obdelana do poslednje pedi zemlje in pokošena vse do njenih skalnih ostenj in razglednih vrhov.

S svojo specifično izraznostjo pa se dotika tudi zgodb hribovskih mater izven lokalnih meja in kot edinstven spomenik te vrste v Sloveniji povezuje hribovska območja v skupna izkustva in skupni kulturni spomin.

Pomnik prinaša Baški grapi nov turistični produkt, ki zbuja radovednost tudi zaradi nevsakdanje slikarske tehnologije.

Ob tem dogodku in ob drugih razstavah in delavnicah je bilo mojemu delu namenjenih nekaj časopisnih člankov. Bila sem tudi gostja na radijskih valovih, posnetih je bilo tudi nekaj krajših televizijskih reportaž o mojem delu. Domača in širša skupnost mi je dala čutiti, da spremljajo in sprejemajo moj način dela. Prejela sem več nagrad in priznanj, med njimi izpostavljam leto 2000; takrat sem prejela bronasto plaketo JSKD za dolgoletno in uspešno delo na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti in tudi nagrado občine Tolmin "za slikarsko in vsestransko javno delo v korist občanov".

Ne bom tajila. Lepo je prejeti priznanja in skušati tudi naprej delati po vseh svojih zmožnostih. Leta sicer prinesejo svoje. Zdravje ni več tako trdno, rada se ukvarjam tudi z najinimi petimi vnuki. To moram upoštevati in nekatere dejavnosti omejiti.

Moj narod – moja država

Dejstvo je, da nihče ne more izbirati ne kraja ne časa, kje se bo rodil. Tudi staršev se ne da izbrati. Celo tistim otrokom, ki ne morejo živeti z biološkimi starši, skrbnika izberejo drugi. Zato je vsak od nas ob rojstvu (v prisposodbi) vržen v reko, ki stalno teče proti morju. Tako kot naše življenje stalno teče proti neizbežni smrti. **A vsaka pot je malo drugačna in vsaka je nepredvidljiva, zato je ta svet tako zanimiv.**

V zrelih letih sem velikokrat razmišljala o tem in skrbno sledila najmlajši vnukinji, ko je hitro zaznavala pomen besed. Te besede so bile pri nas slovenske, drugje isti pomen označujejo čisto drugi glasovi. Zato razumem stisko, o kateri so pripovedovale sosede, ki so morale s šestimi leti, ko so bili naši kraji pod Italijo, v šolo k učiteljici, ki je niso razumele in ona ne njih. To se zgodi, ko je narod

Slika iz cikla Dinamika eksistence.

v državi, ki ga ne prizna. Še težje je za begunce, ki jih je danes zaradi brezčutnosti lastnikov kapitala vedno več. Čisto nekaj drugega je učenje drugih jezikov v normalnih razmerah. S tem se odpira pot do drugih ljudi in spoznavanja drugih kultur.

Svojega naroda in svoje države ne bi menjala. Želela bi si le gospodarsko in državno elito z več morale, sočutja in poštenosti. Zelo rada imam slovenski jezik, ki mi tako lepo zveni. Besedni zaklad imam dober, moja šibkejša točka je slovnica. Če bi lahko zavrtela čas nazaj, bi se bolj potrudila pri učenju tujih jezikov, kar bi mi danes prišlo zelo prav. Vesela sem, da sva z možem pri iskanju peska in na izletih z vnuki spoznala mnogo kotičkov naše lepe dežele. Še več pa jih še čaka na nas.

Moja ali tuja drugačnost – širni svet

Nikoli nisem veliko potovala. Mejniki mojega videnega sveta so na jugu Umbrija, na zahodu Bolonija, na severu Studgard in na vzhodu Budimpešta in Beograd. Večinoma sem šla na ogled razstav. Enostavno me je zanimalo preveč stvari, ki jih je bilo treba uskladiti z obveznostmi, da je potovanje prišlo malokrat na vrsto. Moj tast je vedno dejal, da se pri vremenu in življenju vedno vse izravna. Tako sem šla jaz malo v svet, sedaj pa svet »prihaja k meni«. Obiskujejo me turisti, ki se jim že dežela zdi drugačna, še bolj pa moj način dela. Posebno so navdušeni nad reko Sočo – v naravi in na sliki. Naše vode so res nekaj posebnega. Nekaj časa sem slikala motive reke kot običajne krajine, potem pa sem jim dodala še nemogoče objekte, ki nas opominjajo na stalno spreminjanje. Nekaj slik je odpotovalo namesto mene v razne države in na razne kontinente. Našim rojakom veliko pomeni tudi to, da so slike narejene iz naravnih peskov, nabranih v Sloveniji. Nerodno je le, da se jih ne da zviti v rolo za transport z letalom.

Tudi to je malo drugače, da smo en naš šotor po zaprtju vrtnarije spremenili v atelje in galerijo.

Sprejemanje drugačnosti zame ni bil nikoli problem, saj sem že v otroštvu bila sama precej drugačna.

Še v puberteti so me zanimale druge stvari kakor moje sošolke. Jaz nisem poznala pevcev in filmskih igralk. Bolj me je zanimalo, koliko osončji je v vesolju in koliko lun ima Venera. Nekega dne sem mami, ko je kuhala marmelado, potožila, da ne bom mogla živeti, če tega ne izvem. Spomnim se, kakor bi bilo danes, kako me je v smehu pogledala in rekla: *“Ko boš imela štiri take lune okoli sebe, kakor jih imam jaz, te tiste na nebu ne bodo nič več zanimale.”* Tiste lune smo bili njeni štirje šolajoči otroci. Spomnim se tudi očeta, ki je pripovedoval, kakšne lepotice so bile mulatke v Etiopiji. Komaj sem čakala, da bom kakšno videla v živo. Pa še to: če obstajala reinkarnacija, sem bila jaz v prejšnjem življenju zagotovo ciganka ali celo Indijanka.

Bolj je sprejemanje drugačnosti problem združene Evrope. S poenotenjem predpisov in z različnimi zakoni nas vztrajno in uspešno vkalupljajo. Pravica do tistih majhnih drugačnosti je vedno bolj ogrožena.

Še malo o slikarstvu. Moja osebna drugačnost je tudi dojemanje likovnosti. V svetu so postavljena neka pravila, precej podobna pravilom na borzi, ki jih je težko razumeti. Kapital spreminja vse, česar se dotakne. Ker nisem naivna, vem, da se to še dolgo ne bo spremenilo. Zato me to ne bremeni. **Ob ogledu razstav mi zelo pomagajo moji preprosti zaključki:**

- Poleg šoka me mora likovno delo še drugače pritegniti, saj šok hitro mine.
- Umetniško delo bi moralo biti vedno v prvem planu, nato šele avtorstvo.
- Kapitalski nakup umetnine, ki ti po izpovedni plati nič ne pomeni, je na ravni dogovorne poroke; zato slik ne sodim po njihovi ceni.
- Likovno delo nas mora nagovoriti brez besedne razlage.
- Ista slika zaradi naše drugačnosti in osebnih doživetij ne more nagovoriti vseh ljudi enako.
- In končno: likovno delo živi le, če se ga gleda (v sefu je mrtvo).

Tudi z internetom se mi je odprlo okno v svet. Tudi na likovnem področju mi je vse bolj dostopno. Vse pa jemljem z veliko mero previdnosti in presoje, kakor tudi vse druge medije, saj je žal vedno manj preverjenih in objektivnih novic.

Še dve sliki na temo vodne krajine in optičnih prevar.

S tem počasi zaključujem moj zapis. Zagotovo bi lahko še kaj dodala ali skrčila, a enkrat moram končati, da bom lahko šla spet slikat in po drugih opravkih. Tipkam le z enim prstom, zato sem porabila kar precej časa, ki pa mi ga nikakor ni bilo žal. Spet sem pregledala ter malo uredila arhive in prevetrila svoje spomine in možgane.

Lep pozdrav iz Baške grape. Stanka Golob.

Seznam samostojnih razstav

1997

SORICA – Groharjeva hiša
JESENICE – Galerija Dolik
DRAVOGRAD – Galerija sv. Vida
SUŠA NAD HOTAVLJAMI

1998

GRAD MOKRICE – Galerija Meke
DOBRNA – Galerija Zdravilišča
CERKNO – Muzej
IZOLA – Galerija Alga

1999

VRHNIKA – Cankarjev dom
LJUBLJANA – Galerija Faraonika
KANAL – Galerija Rika Debenjaka

2000

NOVA GORICA – Rotunda PGD
ŽELEZNIKI – Galerija muzeja
LJUBLJANA – Galerija Iskra Sistemi
ŠTANJEL – Stolp na vratih
MOZIRJE – Galerija
LJUBLJANA – Galerija Faraonika

2001

PTUJ – Minoritski samostan
ŠMARTNO v BRDIH – Turn Šmartno
JESENICE – Salon Dolik
LJUBLJANA – Galerija Faraonika
ŽUŽEMBERK – Grad Žužemberk
VRHNIKA – Pekarna

2002

TOLMIN – Galerija muzeja
TRŽIČ - galerija
BOVEC – Kulturni dom
ROBIDIŠČE – Črna kuhinja
MOZIRJE – Mozirski gaj
NAKLO – Vita center
DESKLE – Steklena dvorana

2003

ITALIJA – Kulturni dom Gorica
LJUBLJANA – Gradbeni center
GRAHOVO OB BAČI – Dvorana
BREGINJ – Galerija
ITALIJA – Turjak ob Soči
NOVA GORICA – Avla mestne občine

2004

NOVA GORICA – Galerija Lega
BRDO PRI LUKOVICI – Čebelarski center

2005

TOLMIN – Galerija kinogledališča
ČRNOMELJ – Špeličeva hiša
LJUBLJANA – Galerija GEOPLIN
SOLKAN KS – 100 let železnice

2006

ITALIJA – Galerija ŠPETER SLOVENOV
GORNJI GRAD – Galerija
LJUBLJANA – Galerija SLOVENIJALES

2007

IDRIJA – Galerija bar ČRNI OREL
TRZIN – Galerija

2008

TOLMIN – Galerija JSKD
TRENTO – Galerija TNP NA LOGU

2009

ŠMARTNO V BRDIH – Hiša kulture
RADOVNA – Razstavišče TNP
ROGATEC – Dvorec Strmol
DUNAJ – Slovenski znanstveni institut
RENČE – Krajevna skupnost

2010

ŽELEZNIKI – Galerija muzeja
KANOMLJA – Šturmajce
SOLKAN – Hotel Sabotin

2011

LJUBLJANA – Galerija klinični center
ITALIJA – Prealpi Giulija Rezija
ITALIJA – Bardo-Lusevera.
ČRNA NA KOROŠKEM – Galerija
KOPER – Prostor zveze slepih

2012

IDRIJA – Galerija nad knjižnico

2013

NOVA GORICA – Galerija Frnaža
SORICA – Dvorana Ivana Groharja
KOBARID – Zelena hiša

2014

KANAL – Pregledna razstava 20 let
TOLMIN – Muzej – razstava treh
CERKLJE – Petrovčeva hiša
KRANJ – Cafe galerija